

Russellowska teoria okazjonalności

Tadeusz Ciecierski
taci@uw.edu.pl

*Instytut Filozofii
Uniwersytet Warszawski*

Plan wystąpienia

1. Wprowadzenie historyczne;
  2. Krótka charakterystyka podstawowych idei „dojrzałej” filozofii Russella;
  3. Główne idee koncepcji okazjonalności Russella;
  3. Propozycja interpretacyjna.
-
-

Cel wystąpienia

/a/ uzasadnienie tezy, że ewolucja poglądów Russella na zagadnienie wyrażen okazjonalnych pozostaje w całkowitej zgodzie z podstawowymi zasadami jego „dojrzałej” filozofii;

/b/ propozycja wyjaśnienia, dlaczego Russell doszedł do wniosku, że niektóre wyrażenia okazjonalne są jedynymi „nazwami logicznie właściwymi”.

Wprowadzenie historyczne

Wprowadzenie historyczne

„Biorąc pod uwagę tylko prace najważniejsze, Russell napisał w okresie 1900-1925 więcej niż jestem w stanie przeczytać z odpowiednią uwagą przez całe moje życie”

DAVID KAPLAN

Wprowadzenie historyczne

PRACE, W KTÓRYCH (*EXPLICITE!*) PODEJMUJE RUSSELL
PROBLEMATYKĘ WYRAŻEŃ OKAZJONALNYCH:

- *Recenzja z: H. McColl 'Symbolic Logic and Its Applications', Mind XV, 1906;*
  - „Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description”, *Proceedings of the Aristotelian Society 1910-1911;*
  - „The Relation of Sense Data to Physics”, *Science 1914;*
    - „On the Nature of Acquaintance”, *Monist 1914;*
- *Our Knowledge of the External World, The Open Court Publishing 1914;*
  - „The Philosophy of Logical Atomism”, *The Monist 1918;*

Wprowadzenie historyczne

PRACE, W KTÓRYCH (*EXPLICITE!*) PODEJMUJE RUSSELL
PROBLEMATYKĘ WYRAŻEŃ OKAZJONALNYCH, CD.:

- *An Inquiry into Meaning and Truth*, George Allen and Unwin LTD, 1940;
  - *Human Knowledge Its Scope and Limits*, Simon and Schuster, New York, 1948;
  - *My Philosophical Development*, George Allen and Unwin LTD, 1959.
-
-

*Podstawowe idee „dojrzałej”
filozofii Russella*

Podstawowe idee „dojrzałej” filozofii Russella

KONSTRUKCJE *versus* INFERENCJE

„Gdziekolwiek jest to możliwe, trzeba zastępować byty wywnioskowane przez logiczne konstrukcje”

(Nasza wiedza o świecie zewnętrznym, 1914)

„Gdziekolwiek jest to możliwe, trzeba zastępować wnioskowania do nieznanymi bytów konstrukcjami ze znanych przedmiotów”

(„Logical Atomism”, 1924)

(każde zdanie, w którym mówimy o bycie wywnioskowanym można zastąpić zdaniem, w którym mówimy o innych bytach)

Podstawowe idee „dojrzałej” filozofii Russella

Przykłady zastosowania tej maksymy:

1. Kontekstowa eliminacja symboli deskrypcyjnych oraz symboli oznaczających klasy.
  2. „Zasada abstrakcji”
  3. Konstrukcja pojęć takich jak *rzecz*, *przestrzeń* (publiczna), *czas* (publiczny) z pojęć takich jak *sensibile* (możliwa dana zmysłowa), *przestrzeń prywatna*, *czas prywatny* itd.
-
-

Podstawowe idee „dojrzałej” filozofii Russella

Przedmiotem metody konstrukcji są m.in. twierdzenia i pojęcia naukowe (jako najpewniejsza rzecz, którą mamy).

Podstawowe idee „dojrzałej” filozofii Russella

LOGICZNY ATOMIZM

„(...) pogląd, że w teorii, choć nie w praktyce, można dojść do ostatecznych składników, z których zbudowany jest świat oraz że te składniki posiadają realność, która nie przysługuje niczemu innemu
(...) Jedyny inny rodzaj przedmiotów, które napotykamy to (...) fakty, które nie są bytami w tym samym sensie, w jakim są nimi ich składniki”

(„The Philosophy of Logical Atomism”)

Podstawowe idee „dojrzałej” filozofii Russella

LOGICZNY ATOMIZM

Russell zmieniał poglądy w kwestii możliwości poznania „prostych przedmiotów” oraz w kwestii, jakiego rodzaju są to przedmioty.

***Główne idee koncepcji
okazjonalności Russella***

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Niektóre nazwy okazjonalne są jedynymi nazwami logicznie właściwymi;

“Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description”

„On the Nature of Acquaintance”

„The Philosophy of Logical Atomism”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„The denotation, I believe, is not a constituent of the proposition, except in the case of proper names, i.e.

of words which do not assign a property to object, but merely and solely name it. And (...) in this sense, there are only two words which are strictly proper names of particulars, namely, 'I' and 'this'.”

“Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„The only words one does use as names in the logical sense are words like 'this' or 'that'. One can use 'this' as a name to stand for a particular with which one is acquainted at the moment. We say 'This is white'. If you agree that 'This is white', meaning the 'this' that you can see, you are using 'this' as a proper name. But if you try to apprehend the proposition that I am expressing when I say 'This is white', you cannot do it. If you mean this piece of chalk as physical object, then you are not using a proper name. It is only when you use 'this' quite strictly, to stand for for an actual object of sense, that it is really a proper name. And in that it has a very odd property for a proper name, namely that it seldom means the same things two moments running and does not mean the same thing to the speaker and to the hearer ”

„The Philosophy of Logical Atomism”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Nazwy logicznie właściwe to *podstawowe nazwy okazjonalne* – takie, do których sprowadzić można wszystkie nazwy pozostałe.

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Tutaj = df. Miejsce tego

Teraz = df. Wszystko, co jest jednocześnie z tym

Ja = df. Biografia, do której należy to.

'To' jest jedyną prawdziwą nazwą własną

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

NAZWY		
WŁASNE		
ZWYKŁE	EGOCENTRYCZNE	
	PODSTAWOWE (LOGICZNIE WŁAŚCIWE)	WTÓRNE

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Osoba używająca nazwy logicznie właściwej musi znać bezpośrednio jej odniesienie; rozumienie nazwy polega na bezpośredniej znajomości jej odniesienia;

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„(...) in order to understand a name for a particular, the only thing necessary is to be acquainted with that particular. When you are acquainted with that particular, you have a full, adequate, and complete understanding of a name, and no further information is required. No further information as to the facts that are true of that particular would enable you to have a fuller understanding of the meaning of the name”

(„The Philosophy of Logical Atomism”)

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Znaczeniem nazwy logicznie właściwej jest przedmiot przez nią nazywany
(wyrażenia użyte nazwowo, które nie ma odniesienia, pozbawione jest także znaczenia);

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„A name in the narrow logical sense of a word whose meaning is a particular, can only be applied to a particular with which a speaker is acquainted, because you cannot name anything you are not acquainted with”

The Philosophy of Logical Atomism

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„Kiedykolwiek o gramatycznym podmiocie sądu możemy założyć, że nie istnieje, nie sprawiając przy tym, że sąd staje się bezsensowny, jasne jest, że podmiot gramatyczny nie jest nazwą własną, tzn. nazwą bezpośrednio reprezentującą przedmiot”

Principia

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Nazwy logicznie właściwe są nazwami konkretów (a być może także *prostych i podstawowych konkretów*);

The Philosophy of Logical Atomism:

“Particulars =df. Terms of relations in atomic facts.
Poper names =df. words for particulars.”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres pierwszy:

[około 1905-1924]

- Rozumienie nazwy to innego rodzaju stan psychiczny niż rozumienie terminu ogólnego (predykatu);
-
-

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„Aby rozumieć nazwę musisz znać bezpośrednio przedmiot, którego jest to nazwa, musisz także wiedzieć, że jest to nazwa tego przedmiotu. Nie ma tu natomiast, jeśli można tak powiedzieć, żadnych wskazówek dotyczących formy sądu – inaczej niż w wypadku predykatu. Aby zrozumieć słowo <<czerwony>>, trzeba rozumieć, co ma się na myśli, gdy się mówi, że pewna rzecz jest czerwona. (...) Gdy rozumiesz słowo <<czerwony>> znaczy to, że rozumiesz sądy o postaci <<x jest czerwone>>. Właśnie z tej przyczyny rozumienie predykatu jest czymś odrobinę bardziej skomplikowanym niż rozumienie nazwy.”

The Philosophy of Logical Atomism

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres drugi:

[około 1940-1948]

- Sprawa wyboru podstawowego zwrotu egocentrycznego jest kwestią wygody;
-
-

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres drugi:

[około 1940-1948]

To = df. coś, co jest teraz-tutaj

Ja =df. kierujący uwagę na to, co jest teraz-tutaj

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres drugi:

[około 1940-1948]

- Możemy całkowicie pozbyć się nazw własnych konkretów;

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„(...) niepowtarzający się kompleks współobecnych jakości zajmuje miejsce, które tradycyjnie przynależało <<konkretom>>; pojedynczy taki kompleks lub ciąg takich kompleksów powiązanych przyczynowo w pewien sposób jest typem przedmiotu, któremu zwyczajowo nadaje się nazwę własną. Jednakże kompleks współobecnych jakości jest tego samego typu logicznego, co pojedyncza jakość (...).”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Możemy zgodzić się z Leibnizem w tym, że tylko nasza niewiedza sprawia, że potrzebujemy nazw kompleksów. Teoretycznie każdy kompleks jakości można zdefiniować przez wyliczenie jego jakości składowych. Faktycznie jednak możemy postrzegać kompleks nie postrzegając wszystkich jego jakości składowych. W takim wypadku, gdy odkryjemy, że jakaś własność jest jego składową, potrzebujemy nazwy kompleksu, aby wyrazić nasze odkrycie. Potrzeba nazw własnych jest związana z naszym sposobem zdobywania wiedzy i znikłaby, gdyby nasza wiedza była zupełna”

(Human Knowledge Its Scope and Limits)

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres drugi:

1. Powód pierwszy – Russell zapoznał się z teorią Reichenbacha;
2. Powód drugi – Russell znalazł metodę parafrazy zdań o konkretach na zadania o jakościach, relacjach itd.

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

PRZYKŁADOWE PARAFRAZY:

„To jest czerwone”

„Czerwień oraz bycie w centrum pokrywają się przestrzennie w moim obecnym polu widzenia”

„Jest mi gorąco”

„Uczucie gorąca współwystępuje z wyglądem zegara, który może być opisany tak-a-tak”

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

NAZWY		
WŁASNE		PREDYKATY
ZWYKŁE	EGOCENTRYCZNE	

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

Okres drugi:

[około 1940-1948]

- Behawiorystyczno-psychologiczna teoria odniesienia zwrotów egocentrycznych;

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

„<<To>> denotuje, w chwili, w której jest użyte, coś znajdującego się w centrum mojej uwagi”.

(Human Knowledge Its Scope and Limits)

Główne idee koncepcji okazjonalności Russella

*ZMIANA POGLĄDÓW RUSSELLA POZOSTAJE W
CAŁKOWIETEJ ZGODZIE Z GŁÓWNYMI PRZESŁANKAMI JEGO
FILOZOFII*

Propozycja interpretacyjna

Propozycja interpretacyjna

*DLACZEGO RUSSELL UZNAŁ, ŻE WYRAŻENIA
OKAZJONALNE SĄ JEDYNYMI NAZWAMI LOGICZNIE
WŁAŚCIWYMI?*

Propozycja interpretacyjna

Odpowiedź na to pytanie, zależy od odpowiedzi na pytanie inne: jakie ogólne warunki muszą być spełnione, aby dane wyrażenie było nazwą logicznie właściwą ?

Założenie rekonstrukcji:

Russell modelował swoje pojęcie *nazwy logicznie właściwej* na pewnych cechach języków sformalizowanych oraz na założeniu, że relacje semantyczne należy analizować w kategoriach epistemologicznych.

Bardziej szczegółowo: każda nazwa logicznie właściwa (oraz relacja nazywania we właściwym sensie) musi spełniać:

WARUNEK GRAMATYCZNY oraz WARUNEK EPISTEMOLOGICZNY

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

NAZWY LOGICZNIE WŁAŚCIWE SĄ ARGUMENTAMI
FUNKCJI ZDANIOWYCH (PROPOZYCJONALNYCH),
KTÓRE PODDANE ZOSTAŁY CAŁKOWITEJ ANALIZIE.

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK EPISTEMOLOGICZNY

SEMANTYCZNA RELACJA NAZYWANIA JEST
MODELOWANA NA EPISTEMICZNEJ RELACJI
BEZOŚREDNIEJ ZNAJOMOŚCI

Propozycja interpretacyjna

Chciałbym zasugerować, że:

1. Spełnienie obu tych warunków musi prowadzić do uznania niektórych wyrażen okazjonalnych za nazwy logicznie właściwe;
  2. Dużą rolę (pomimo swojej banalności) odgrywa tu warunek pierwszy.
-
-

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

NAZWY LOGICZNIE WŁAŚCIWE SĄ ARGUMENTAMI
FUNKCJI ZDANIOWYCH (PROPOZYCJONALNYCH),
KTÓRE PODDANE ZOSTAŁY CAŁKOWITEJ ANALIZIE.

Warunek ten jest zakładany przez Russella w bardzo wielu miejscach.
Ma on na przykład swój ontologiczny odpowiednik w znanych i
cytowanych definicjach z *Filozofii logicznego atomizmu*:

Konkrety =df. argumenty relacji w fakcie atomowym
Nazwy własne =df. słowa dla konkretów

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Ważne jest, aby pamiętać, że funkcje zdaniowe (propozycjonalne) muszą być poddane całkowitej analizie. Ten warunek umożliwia przeprowadzenie rozróżnienia między *nazywaniem* a *opisywaniem* – deskrypcje nie są argumentami funkcji zdaniowych poddanych całkowitej analizie.

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Argument:

Deskrypcje można wyeliminować na rzecz zdań z kwantyfikatorami. Otrzymane w efekcie zdanie można albo uznać za nieanalizowalne, albo poddać je dalej analizie w kategoriach funkcji zdaniowych, ich argumentów, spójników logicznych. W pierwszym wypadku deskrypcje znikają, w drugim musimy powiedzieć - pod groźbą nieskończonego regresu - że argumentami odpowiednich funkcji zdaniowych nie są deskrypcje.

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Warunek ten nie pozwala także na to, aby argumentami funkcji zdaniowych były wyrażenia posiadają definicje językowe (nieostensywne).

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Warunek Gramatyczny pozostawia nadal dwie otwarte możliwości:

/a/ nazwy logicznie właściwe są odpowiednikiem stałych indywidualnych;

/b/ nazwy logicznie właściwe są odpowiednikiem zmiennych indywidualnych (przy pewnym wartościowaniu);

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Za możliwością drugą przemawiają następujące argumenty:

1. Możliwość eliminacji stałych indywidualnych;
  2. Możliwość kontekstowej interpretacji funkcji wartościowania;
-
-

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Czy Russell upodabniał w jakimkolwiek miejscu wyrażenia okazjonalne do zmiennych?

TAK!

Recenzja z: H. McColl 'Symbolic Logic and Its Applications', Mind XV, 1906;

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

McCull dzieli sądy na pięć (nierozłącznych) klas:

- 1. Prawdziwe*
- 2. Fałszywe*
- 3. Pewne*
- 4. Niemożliwe*
- 5. Zmienne*

*Określając te ostatnie, jako: “czasem reprezentujące prawdę, czasem fałsz”
lub “czasem prawdziwe, czasem fałszywe”*

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK GRAMATYCZNY

Russell w tym miejscu protestuje i stwierdza, że zdania zmienne (okazjonalne) powinny być interpretowane jako funkcje zdaniowe zawierające zmienne wolne, których wartości zmieniają się wraz z różnymi okolicznościami użycia tych zdań.

Można powiedzieć, że kontekst (okoliczności użycia) przypisują wartości zmiennej.

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK EPISTEMOLOGICZNY

SEMANTYCZNA RELACJA NAZYWANIA JEST
MODELOWANA NA EPISTEMICZNEJ RELACJI
BEZOŚREDNIEJ ZNAJOMOŚCI

Zgodnie z tym warunkiem każde zdanie, w którym mowa jest o relacji nazywania jest równoważne/pociągać za sobą/ wynika ze zdania, w którym terminy semantyczne są zastąpione przez terminy epistemiczne (w szczególności „wiedzę bezpośrednią”).

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK EPISTEMOLOGICZNY

Przykłady:

$[t \text{ jest nazwą } x \text{ dla (osoby) } y] \Rightarrow [y \text{ zna bezpośrednio } x]$

$[t \text{ jest nazwą } x \text{ dla (osoby) } y] \Leftrightarrow$
 $[y \text{ zna bezpośrednio } x \wedge y \text{ używa } t, \text{ aby odnieść się do } x]$

$[t \text{ jest nazwą } x \text{ dla (osoby) } y] \Leftrightarrow$
 $[y \text{ zna bezpośrednio } x \wedge y \text{ reaguje na } x \text{ wypowiedzeniem } t]$

Propozycja interpretacyjna

WARUNEK EPISTEMOLOGICZNY

Niektóre konsekwencje WE:

1. Ponieważ doświadczenia się zmieniają, semantyczna relacja nazywania musi być niestała, tzn. umożliwiać, aby jedno wyrażenia nazywało (w różnych okolicznościach) różne przedmioty;
  2. Powinna mieć charakter prywatny;
  3. Powinna być ściśle związana z psychologicznym stanem kierowania uwagi (na coś);
-
-

Propozycja interpretacyjna

Formalizacja:

$[x-S]$ – S jest zakresem zmiennej x
 $[x-S]v$ – wartościowanie zmiennej x w S .

v interpretujemy jako operujące na pewnym parametrze kontekstowym (kontekście, akcie skierowania uwagi, miejscu w prywatnej historii podmiotu).

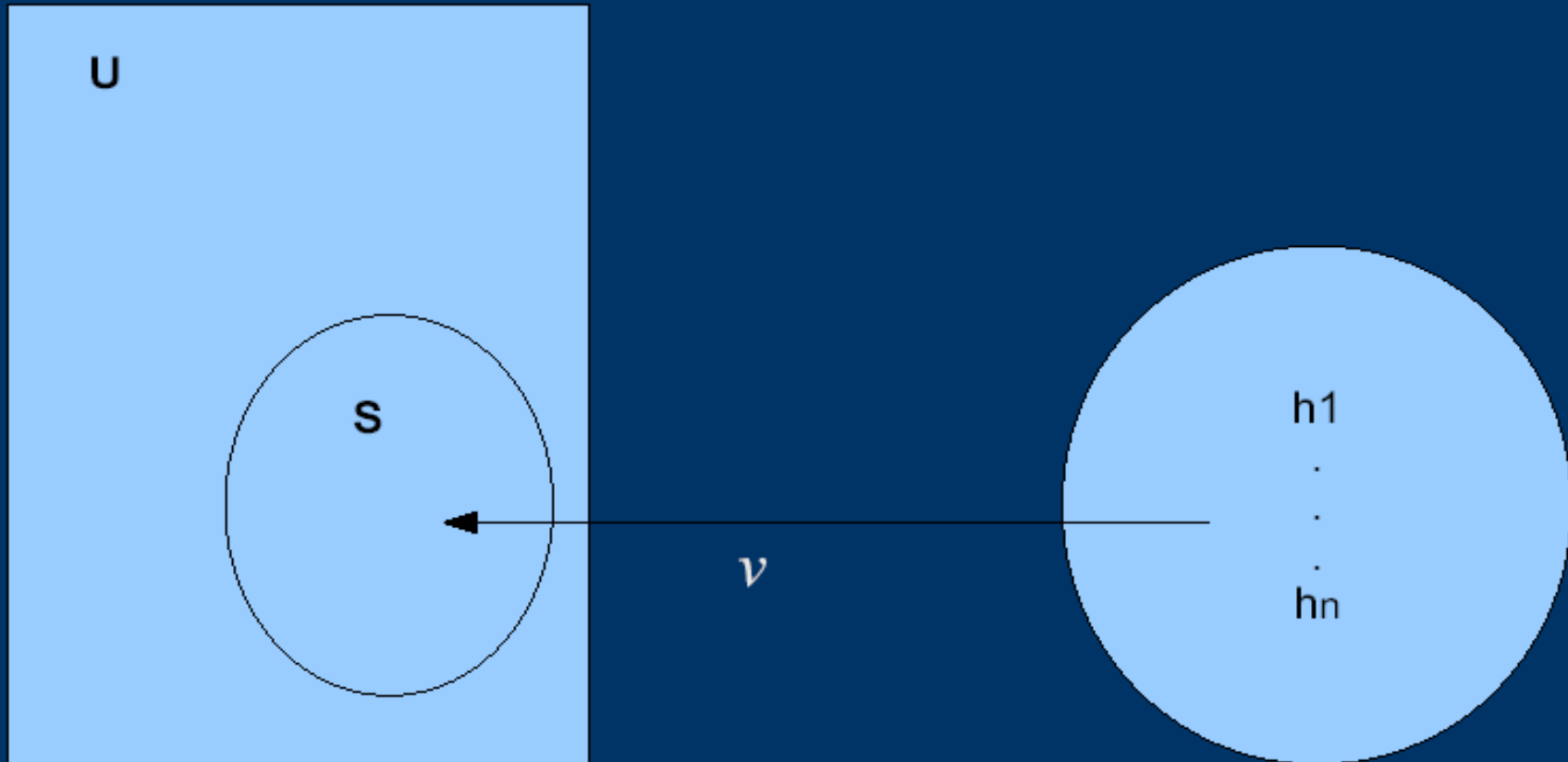
S interpretujemy jako zbiór możliwych przedmiotów bezpośredniego doświadczenia (np. sensible [możliwych danych zmysłowych]).

$[x-S]v P(x)$ – zdanie atomowe o przedmiocie $a = [x-S]v$

Propozycja interpretacyjna

Propozycja interpretacyjna

Przykłady:

'To jest czerwone'
 $[x-S]v(h)$ (x jest czerwone)

'To współwystępuje z tym'
 $[x-S]v(h)[y-S]v(h)$ (x współwystępuje z y)

'To poprzedza to'
 $[x-S]v(h_n)[y-S]v(h_{n+\Delta})$ (x poprzedza y)

Propozycja interpretacyjna

Podsumowując:

Podobieństwo między zmiennymi indywidualnymi a wyrażeniami okazjonalnymi wraz z obserwacją, że zdania okazjonalne są podobne do funkcji zdaniowych/propozycyjalnych powinien wskazywać, że wyrażenia okazjonalne są „nazwami logicznie właściwymi”

Propozycja interpretacyjna

Zalety powyższej interpretacji:

1. Pozwala nam ona wyjaśnić (w sposób inny niż proponuje się to literaturze), na czym polega fenomen bezpośredniego odnoszenia się wyrażeń okazjonalnych – zmienne indywiduowe są paradygmatem „bezpośredniego odniesienia”;
  2. Pozwala zrozumieć, dlaczego Russell tak usilnie starał się sprowadzić wyrażenia okazjonalne do jednego wyróżnionego – podejście deskrypcyjne pozwala nam dobrze opisać różne znaczenia językowe wyrażeń okazjonalnych (ich funkcje znaczeniowe/charaktery/role).
-
-

KONIEC

„(...) historical Russell has been far more adept at getting people into the quicksand than at getting himself out of it”

Willfrid Sellars
